

Spoznavanje in študij človekovih pravic

V svetu in pri nas opažamo vedno večje zanimanje za vprašanje človekovih pravic. O njih ne govorijo le pravniki, politiki, temveč tudi gospodarstveniki, sociologi, filozofi, psihologi in drugi, tudi teologi. Toda preskromno se z njimi ukvarjajo pedagogi, ki bi morali biti najbolj zainteresirani, da se spoznanja o človekovih pravicah širijo med mladimi rodovi, da postanejo last vseh in vsakogar. Vedno bolj odkrivajo zveze med človekovimi pravicami, naravoslovjem in tehniko. Pogosteje govorijo o človekovih pravicah in poklicni etiki tudi zdravniki, socialni delavci in drugi, zlasti v kazenskih in vojaških ustanovah. Skratka, spoznanja o človekovih pravicah postajajo in naj bi postala bistveni del družboslovne in humanistične in vsakršne druge izobrazbe, ki jo državljani dobivajo na različnih stopnjah šolanja, še posebej pa na visokih šolah.

Kot kaže zgodovina našega šolstva, so se le redki naprednejši učitelji pred prvo vojno, zlasti med vojnoma in po drugi vojni ukvarjali s temi vprašanji. Posebej so razpravljali o pravicah in potrebah otrok. Res pa je, da smo prvo mednarodno deklaracijo o pravicah otroka dobile šele v prvih letih medvojnega časa. Šele po drugi vojni so nastajali številni dokumenti o človekovih pravicah, ki pa so našli pot v osnovne in srednje šole le preko klubov OZN. Redko pa so bile teme o človekovih pravicah vključene v učne načrte osnovnih, srednjih in tudi visokih šol. To verjetno velja tudi za sedanje čase.

Očitno je, da bi bilo treba več razmišljati o pouku o človekovih pravicah na vseh šolskih stopnjah, še posebej o študiju na visokih šolah. Ker je tematika obsežna, lahko v tem zapisu le opozorimo na naša pretekla prizadevanja, na sedanje možnosti, cilje in potrebe po takem pouku, na tuje zglede, zlasti na delo, ki ga opravljajo v okviru OZN in raznih specializiranih ustanov, v nevladnih organizacijah, v posebnih inštitutih in šolah, pod okriljem regionalnih mednarodnih organizacij in drugod. Še posebej bi bilo treba nakazati teme in probleme, ki naj bi jih obravnavali v okviru družboslovja na visokih šolah v splošnih in posebnih tečajih. Popolnoma mora izostati razprava o izobraževanju pedagoških delavcev za varovanje in za pouk o človekovih pravicah in posebej o pravicah otrok. To področje terja posebno poglobljeno obdelavo, saj se vse začne pri pedagogih in se tam tudi konča.

S tem zapisom bi radi spodbudili naše učitelje družboslovja na visokih šolah in drugod, da bi se vključili v akcije OZN za širjenje pouka o človekovih pravicah in zlasti da bi svoj delež prispevali k Triletnemu programu Sveta Evrope na področju vzgoje in izobraževanja za človekove pravice, za njihovo razvijanje, spoštovanje in varovanje (Svet Evrope 1992; 4). S tem bi tudi prispevali k posodobitvi naše šole nasploh in posebej k izboljšanju pouka družboslovja.

Spoznavanje in študij človekovih pravic na visokih šolah

Pouk o človekovih pravicah so terjali že takoj po francoski revoluciji, ob tem pa tudi laični etični in državljanski pouk, pouk o ustavi in državni ureditvi. Toda doba restavracije in reakcije je ta prizadevanja zavrla, zato te ideje oživijo v sredini

XIX. in v drugi polovici XX. stoletja, zlasti v ustavnih in liberalnih državah, kjer so šole poddržavili in jo v neki meri ločili od cerkve. Tak pouk je bil vključen v laični etični in državljanski pouk, nikoli pa v verouk. Dogmatična cerkvena etika je predvsem zapovedovala in prepovedovala, vzgajala k ponižnosti. Zato so redko govorili o človekovih pravicah, pogosto pa o dolžnostih. Med vojnama so v neki meri govorili o pravicah otrok, o narodnih manjšinah, humanitarnem pravu, o pravicah delavcev, manj pa o človekovih pravicah nasploh. Zato v Društvu narodov ni nastal dokument, ki bi bil podoben Splošni deklaraciji o človekovih pravicah. V raznih organih te organizacije so govorili o vzgoji za mir, za razumevanje med narodi in za učitelje pripravljali priročnike in razne pripomočke. V Mednarodnem uradu za vzgojo (BIE) in v nekaterih organih Društva narodov so med vojnama kljub nastopajočim diktaturam opravljali in opravili pomembno delo za razvoj šolstva v Evropi.

Zaradi grozot svetovne vojne so ob njenem koncu posvetili veliko pozornost človekovim pravicam. Danes poznamo vrsto dokumentov in mednarodnih listin, ki varujejo človekove pravice in ki so nastajali ter nastajajo v organih OZN in v regionalnih mednarodnih organizacijah (ZN 1985; 44), (UNESCO 1993; 39). Bistveno pa je, da ti ne koristijo ljudem, če jih ne poznajo. Zato so v OZN od vseh začetkov zahtevali od vlad in drugih, da državljane, posebno pa mladino, seznanjajo z dokumenti, ki govorijo o človekovih pravicah. Vrsta resolucij GS OZN, priporočil in deklaracij zahteva pouk o človekovih pravicah v šoli in zunaj nje. V tem duhu so delovale in delujejo tudi razne vladne in nevladne regionalne organizacije, mednarodne in regionalne ustanove, ki se ukvarjajo s človekovimi pravicami, zlasti Univerza OZN in podobne. Ob tem izdajajo tudi vrsto glasil, ki obravnavajo človekove pravice, in kot bomo videli, se s temi vprašanji ukvarjajo tudi mnoge pravne šole, razni centri za humanistične študije (UNESCO, 1978; 28).

Pouk o človekovih pravicah so zahtevali ob raznih obletnicah, npr. na teheranski konferenci o človekovih pravicah 1968, ob tridesetletnici Splošne deklaracije o človekovih pravicah na svetovni konferenci o pouku o človekovih pravicah na Dunaju 1978, kjer so številni strokovnjaki poročali o tem pouku v svetu. Še posebej so razpravljali o uvajanju tega študija na visoke šole, zlasti na medicinsko, pravno, ekonomsko in druge fakultete. Iz referatov je razvidno, da so poskušali zajeti vsa področja sveta. Podrobno so poročali o tem študiju na medicinski fakulteti v povezavi z etiko zdravstvenih delavcev. Čeprav je bila pri nas ta profesionalna etika dobro razvita, poročila o naši državi ni bilo. Sicer pa je bil tak pouk dobro razvit v mnogih državah. Iz poročil je bilo razvidno, da so veliko delo opravile nevladne mednarodne organizacije, da so si močno prizadevale širiti ideje mednarodnega humanitarnega prava, da so študij tega uvajali na mnoge univerze (UNESCO 1978; 29).

Pred svetovnim kongresom na Dunaju 1978 so v mnogih državah in regijah organizirali seminarje, proučevanja in akcije za pouk o človekovih pravicah, npr. na Karibih, poročali so o dejavnostih socialističnih držav, v arabskem svetu, v Aziji in seveda iz ZDA in držav Latinske Amerike. Še posebej podrobno so poročali o prizadevanjih za pouk o človekovih pravicah v Evropi. Posebno poročilo o pouku o človekovih pravicah je pripravil Svet Evrope. Očitno je, da so največ za tak pouk na visokih šolah storili v ZDA in v Evropi, da so na številnih univerzah splošni in posebni tečaji o človekovih pravicah, da tak pouk uvajajo tudi v predšolsko vzgojo v osnovne in srednje šole. Seveda se je pouk o človekovih pravicah močno razvil od leta 1978 do danes, recimo do druge svetovne konfe-

rence o človekovih pravicah na Dunaju 1993 (UNESCO, 1978; 31, str. 165–190). in 11.

Pred svetovno konferenco o človekovih pravicah na Dunaju od 14.–25. junija 1993 so pod pokroviteljstvom UNESCA po petnajstih letih sklicali marca 1993 drugi mednarodni kongres o pouku o človekovih pravicah. Vmes je seveda bila vrsta seminarjev, zlasti regionalnih v okviru Sveta Evrope in drugod. To je bil bistveni prispevek k svetovnemu akcijskemu načrtu za širjenje informacij o človekovih pravicah in za pouk in vzgojo za človekove pravice. Sklenjeno je bilo, da bi vlade storile vse za širjenje spoznanj o človekovih pravicah med državljani, še posebej o pravicah žena. Krepiti bi bilo treba nacionalne ustanove in meddržavno sodelovanje, da bi kar najbolj razvili zavest o človekovih pravicah in medsebojno strpnost med ljudmi. Podpreti bi bilo treba svetovno kampanjo OZN za pouk o človekovih pravicah. Skratka, mednarodne vladne in nevladne organizacije in svetovna javnost posvečajo pouku o človekovih pravicah vedno večjo pozornost (11; str. 16–17).

Za globlje razumevanje študija o človekovih pravicah na visokih šolah in njegovega pomena za družboslovno in humanistično izobrazbo moramo omeniti, da so v okviru OZN in UNESCA ter Sveta Evrope in drugih regionalnih organizacij pripravili v zadnjih desetletjih vrsto uspešnih regionalnih in mednarodnih seminarjev, kongresov, raziskav, ustanovili številne ustanove za proučevanje in poučevanje človekovih pravic, da izdajajo vrsto specializiranih revij ne le o človekovih pravicah, temveč tudi za pouk o njih, da so že izoblikovali vrsto dragocenih in bogatih bibliografij o pouku o človekovih pravicah ter pripravili učbenike in priročnike za razne stopnje, t. j. od predšolske dobe do univerze. Ob tem so nastali programi za širšo akademsko javnost in za razne specialiste s področja medicine, prava, socialnega dela, kazenskega prava, za vojaške osebe in druge, ki lahko posegajo v človekovo usodo in življenje (4, 5, 27, 30, 31).

Ko govorimo o prizadevanjih za razvoj, varovanje in spoštovanje človekovih pravic in tudi o pouku o človekovih pravicah, ne moremo mimo dejavnosti Sveta Evrope, ki v okviru Direktorata za človekove pravice organizira številne akcije tudi zato, da bi po vsej Evropi uvajali pouk o državljskih pravicah na vse stopnje šolanja in tudi v dejavnostih za izobraževanje zunaj šole. V ta namen pripravljajo vrsto seminarjev, kjer obravnavajo posebne probleme tega pouka, ki se kažejo v raznih oblikah šolanja. Ob tem razvijajo tudi ideje sodobnega, evropskega, naprednega pouka družboslovja, ki naj bi bilo sprejemljivo za vse države, in tudi za nas, ki naj bi gradilo skupno evropsko zavest in vrednote. Gre tudi za državljski pouk in vzgojo, za oblikovanje pravne zavesti in kulture, ki temelji tudi na pouku o človekovih pravicah (Mickel, 1993; 25).

Od leta 1992 poteka Triletni program za pospeševanje vzgoje in pouka ter obveščanje o človekovih pravicah. Kot vemo, so v okviru OZN že v Teheranu 1968, nato na Dunaju 1978. leta, 1987 na Malti in v Bangkoku in zlasti ob 40-letnici Splošne deklaracije o človekovih pravicah 1988 v Ženevi pripravili mednarodni seminar o pouku za človekove pravice, v okviru UNESCA pa so pripravili še druge seminarje in tudi odlično bibliografijo o vprašanju človekovih pravic. Zato se ni čuditi, če tudi Svet Evrope več desetletij skrbi za izobraževanje in vzgojo o človekovih pravicah. Ta triletni program naj bi bil dokončan z odprtjem palače človekovih pravic, ki jo gradijo v Strasbourgu, vključuje pa vrsto akcij za izboljšanje pouka o človekovih pravicah v Evropi (Svet Evrope, 4).

Kot vemo, je UNESCO že leta 1968 ob teheranski konferenci izdal Priporočilo

št. 64 ministrstvom za šolstvo, kjer je podrobno in poglobljeno obdelana problematika vzgoje in pouka za razumevanje med narodi kot integralnega dela vseh učnih programov. Podrobno so opredelili cilje vzgoje in pouka in med njimi so posebej poudarjene človekove pravice. Te naj bi še posebej poučevali v okviru moralnega in državljanskega pouka, naj bi bile bistveni del pouka družboslovja. Pripravili so tudi priročnike za pouk o človekovih pravicah na raznih stopnjah šolanja. V letu 1982 pa so v UNESCO sprejeli srednjeročni plan proučevanja in izboljšanja vzgoje in izobraževanja od leta 1984 do 1989, kjer so zajeli bistvena vprašanja sodobnega sveta, kot so komunikacije, izobraževalna politika, uporaba naravoslovnih znanj v razvoju, strategija razvoja, povezava z naravoslovnimi znanostmi, tehnologijo in družbo, ekologijo, kulturo. Še posebej so posvetili pozornost odpravi predsodkov, nestrpnosti, rasizma in apartheida, prizadevanjem za mir, razumevanju med narodi, svobodi ljudstev in človekovim pravicam, izboljšanju položaja žensk v svetu . . . (UNESCO 1982; 34, str. 203–26).

Velikega pomena za pospeševanje pouka o človekovih pravicah je tudi »medvladna konferenca o vzgoji za razumevanje med narodi, za sodelovanje in mir ter vzgojo in pouk o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, ki je bila na Dunaju leta 1983 in ki je med drugim sprejela pomembne sklepe tudi v zvezi s poukom o človekovih pravicah (UNESCO 1983; 33, str. 39–40). To priporočilo je tudi podlaga za novejšo delovanje Sveta Evrope na področju pouka o človekovih pravicah. Kot je dunajski kongres 1978 spodbudil številne predhodne akcije v Evropi in drugod, je dal tudi pobudo, da je istega leta komite ministrov pri Svetu Evrope sprejel Resolucijo o raziskovanju človekovih pravic (Svet Evrope, 1989; 9, str. 65–68), leta 1979 pa še Priporočilo o pospeševanju raziskovanja človekovih pravic v državah članicah Sveta Evrope (Svet Evrope, 1989; 9, str. 72–73). Svet Evrope je že leta 1982 pripravil v Strasbourgu sestanek izvedencev, ki so izdelali program za pouk o človekovih pravicah, leta 1985 pa je komite ministrov Sveta Evrope potrdil Priporočilo o pouku o človekovih pravicah in ob tem upošteval vso dotedanjo dejavnost UNESCA, OZN in lastne organizacije in seveda številnih nevladnih organizacij v Evropi in drugod (Svet Evrope 1989; 9, str. 129–31). Vse te akcije Sveta Evrope za pouk o človekovih pravicah so zdaj usmerjene v omenjeni triletni program, ki obeta dobre rezultate. Očitno je, da v svetu veliko delajo na tem področju in da pri nas resno zaostajamo za svetom in časom.

Možnosti dopolnitve študija družboslovja

V tem zapisu lahko opozorimo le na tiste možnosti dopolnitve programov za pouk družboslovja na visokih šolah, ki zadevajo vse študente, gre torej za skupne vsebine, ki bi bile potrebne in koristne za vse prihodnje razumnike. O posebnih programih, ki bi bili potrebni posameznim strokam, pa bi morali spregovoriti predstavniki teh strok. Ker lahko o človekovih pravicah govorimo z zgodovinskega, pravnega, sociološkega, psihološkega, etičnega in z drugih vidikov, jih lahko obravnavamo pri vseh predmetih. Posebej primerni so seveda vsi družboslovni predmeti in skozi prizmo človekovih pravic lahko obdelamo vsa bistvena vprašanja človeka, družbe, prava, kulture, etike in gospodarstva, pa tudi politike, znanosti in religije. Zato lahko strokovnjaki teh ved že sami opozorijo na to razsežnost in ob tem študente spodbujajo, da razmišljajo o razvijanju, varstvu in spoštovanju človekovih pravic. S tem in ob tem pripravljamo prihodnje državljane

in razumnike na spoštovanje človeka, pomagamo jim pri razvijanju individualne, družbene, poklicne in mednarodne etike.

Na drugi strani pa bi bilo treba, da bi vsi študenti visokih šol dobili pri modernem pouku družboslovja sistematičen pogled na človekove pravice. Ker ne vemo, kako bo to družboslovje na visokih šolah v prihodnje videti, lahko nakažemo le splošne vsebine, ki bi bile potrebne vsem študentom in ki bi jim dajale širšo družbeno, pravno in etično razgledanost. Slabo pa bi bilo, če bi iz človekovih pravic naredili novo religijo, novo formulo, ki naj bi pomagala reševati vsa vprašanja, če bi jih zlorabljali, kot nekateri maličijo demokracijo, svobodo, pluralizem, strpnost. Izogibati se je treba lažne demokracije, lažnega humanizma, svobode, religioznosti in drugega (Bavcon, 1991; 1, str. VII-IX).

Ob pouku o človekovih pravicah bi morali razmišljati o njihovem razvoju v svetu in doma kot o boju za boljše in pravičnejše življenje, za pravno, socialno in gospodarsko varnost ljudi, kot napredek pri osvobojanju in varovanju človeka pred podrejanjem in izkoriščanjem. Zato je treba vsaj kratko orisati našo narodno zgodovino, razvoj naše ustavnosti in okoliščine, v katerih so živele ali živijo razne kategorije ljudi, ki so bile pogosto zatirane in izkoriščane. Gre za delavce, ženske, otroke, narodne ali druge manjšine, begunce, izseljence. Ko govorimo o naši preteklosti, zlasti o boju za našo narodno samostojnost, moramo kritično in stvarno obravnavati tudi našo ljudsko revolucijo in boj proti okupatorju, prizadevanja za socialistično družbo in končno prehod v pluralistično, demokratično družbo.

Poleg nacionalnih okvirov pa je treba spoznavati tudi mednarodne razsežnosti človekovih pravic. Zato je nujno treba proučevati prizadevanja OZN in specializiranih ustanov za razvijanje, uveljavljanje, varovanje in proučevanje človekovih pravic. Poseči moramo v čase Društva narodov in Mednarodne organizacije dela, v razvoj OZN in njene Ustanovne listine, raznih organov, ki jim je naložena skrb za človekove pravice in človekoljubna vprašanja. Podrobneje je treba spoznati vlogo Ekonomskega in Socialnega sveta, raznih komisij in komitejev, ki so pripravili vrsto deklaracij, konvencij in drugih listin o človekovih pravicah. Še posebej sta zanimivi komisija za položaj žensk in podkomisija za preprečevanje zapostavljanja manjšin. Poleg teh in drugih komisij, skupin in komitejev je treba razumeti tudi vlogo Varnostnega sveta, Mednarodnega sodišča za pravice in zlasti nekatere specializirane agencije, ki tudi prispevajo k razvijanju in varovanju človekovih pravic, npr. Mednarodno organizacijo dela, UNESCO, Svetovno zdravstveno organizacijo in druge. Seveda bi bilo dobro, če bi študente seznanili z vlogo in delovanjem Direktorata za človekove pravice pri Svetu Evrope in drugih regionalnih vladnih in nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo s človekovimi pravicami (ZN, 1968; 45).

Že v osnovni, nato v srednji in zlasti na višji šoli naj bi mladi spoznavali tudi najpomembnejše listine in dokumente o človekovih pravicah, da bi jih lahko primerjali z določili v naši ustavi in zakonih. Študenti bi morali spoznati razne zgodovinske dokumente, ki zagotavljajo temeljne pravice, ki so bile podlaga za Mednarodno listino pravic, nastalo v okviru OZN. Gre za splošno deklaracijo o človekovih pravicah, za oba pakta, za vpliv teh listin na vrsto drugih specifičnejših, ki so nastajale pozneje, zlasti pa za njihov vpliv na ustave in nacionalne zakonodaje. Na splošno naj bi študenti spoznali prizadevanja OZN proti genocidu, za odpravo suženjstva, mučenja in nečloveškega ravnanja z jetniki in drugimi, za pravice beguncev, migrantov, zdomcev. Prav tako bi bilo treba govoriti o tem, kaj so ZN storili za družinsko pravo, za varstvo družine, zlasti v letu 1994, ki je posvečeno

družini, za enakopravnost žensk, za svobodo mišljenja, vere, informacij, združevanja, za sodelovanje pri upravljanju, za pravice do izobraževanja, za pravice otrok, starejših, invalidov, prizadeti. Zaradi tega je treba razložiti ustrezne deklaracije in konvencije ter priporočila (ZN, 1993; 93).

Spoštovanje človekovih pravic pomeni tudi nerazlikovanje in priznavanje enakopravnosti ne glede na vero, raso, spol, narodnost in druge razlike. Torej bi morali študenti spoznati vse glavne vrste in oblike razlikovanja in listine OZN, ki ga prepovedujejo. Gre predvsem za proučevanje deklaracije in konvencije proti rasnemu razlikovanju, dekada boja proti rasnemu razlikovanju, Deklaracijo o odpravi vseh oblik nestrpnosti in diskriminacije na podlagi vere ali prepričanja, ki je podlaga za prihodnjo konvencijo (ZN, 1988; 51, str. 113–19), več dokumentov Mednarodne organizacije dela, ki nasprotujejo zapostavljanju pri zaposlovanju, UNESCOVO konvencijo proti diskriminaciji v izobraževanju in deklaracijo in konvencijo o odpravi diskriminacije žensk in mnoge druge. Še posebej bi morali mladim razložiti deklaracijo in konvencijo o pravicah otroka, da bi lahko kot bodoči starši in strokovnjaki bedeli nad blaginjo otrok (ZN, 1991; 1, str. 125–45). Gre torej za to, da bi prihodnjim razumnikom približali in jim omogočili, da spoznavajo in proučujejo bistvena življenjska vprašanja človeka in družbe, mednarodnih odnosov, skratka vse, kar vznemirja sodobnega človeka, ga ogroža, mu lajša ali otežuje življenje. Zato je treba mladim približati preko mednarodnih dokumentov bistvene norme in standarde, ki jih je sprejelo napredno človeštvo in ki so podlaga za občečloveško etiko.

Zato je treba, kot smo poudarili, dobro poznati Mednarodno listino o človekovih pravicah (ZN, 1991; 1, str. 81–118), listine, ki zagotavljajo narodom in ljudstvom samoodločbo, tiste, ki prepovedujejo vse oblike zapostavljanja, vojne, zločine, postopke proti človečnosti, ki preganjajo suženjstvo, tlako, prisilno delo, trgovanje z ljudmi, prostitucijo in druge oblike izkoriščanja. Prav tako naj bi vsak razumnik v neki meri poznal mednarodne listine, ki varujejo človeka v okviru pravosodja in kaznovalne politike, zlasti pravila za ravnanje z zaporniki, listino proti mučenju oseb, kodeks ravnanja policijskega osebja, načela zdravniške etike, pravila za ravnanje z mladoletniki in podobne dokumente, ki jih je sprejel tudi Svet Evrope. Gre tudi za vprašanja državljanstva, za status beguncev, za azil in podobne pravice, ki so danes še posebej aktualne. Veliko je tudi listin in dokumentov OZN in Sveta Evrope, ki se nanašajo na zakonsko zvezo, družino, otroke in mladino. To je zlasti aktualno v letu 1994, ki je posvečeno družini. Končno so se zadnja leta razvila področja človekovih pravic, ki zadevajo napredek, razvoj, družbeno blaginjo, kulturno okolje (Svet Evrope, 1989; 9).

Opozorili smo na potrebno razširitev in poglobitev družboslovne in humanistične in s tem tudi strokovne in poklicne izobrazbe, gre za spoznanja, ki bi bila skupna za vse visokošolske profile, ki bi omogočala, da ljudje varujejo in terjajo svoje pravice, skrbno pa jih spoštujejo tudi pri drugih, ki jim bodo nadrejeni ali enaki in enakopravni. Gre za splošne državljanske kreposti in lastnosti, za politično kulturo, za splošno socialno in etično razvitost, ki omogoča zdravo sožitje med ljudmi in normalno delovanje družbenih ustanov. Gre tudi za tiste sposobnosti in lastnosti občana in državljana, ki so potrebne za uspešno sodelovanje v političnem življenju v demokratični skupnosti. Še vedno gre za splošno izobrazbo in kultiviranost, ki je potrebna vsem in vsakomur v civilni družbi, za tisti minimum, ki naj olepša družbeno življenje in ga napravi znosnega tudi za posameznika, ki sicer nima družbenih privilegijev, ki je celo tako ali drugače prizadet in prikrajšan.

Različni strokovnjaki, npr. zdravniki, pravniki, pedagoški delavci, psihologi,

vojaške osebe, policisti, uradniki, tehniki in drugi, naj na tej splošni podlagi poglobljeno, specifično in bolj znanstveno obdelajo vprašanja človekovih pravic vsak na svojem področju. Za te namene so v OZN, Svetu Evrope in v raznih ustanovah pripravili številne deklaracije, priporočila, konvencije in študije, ki naj bi jih ti strokovnjaki podrobno poznali in upoštevali. V tem primeru bi poglobili pravo širino in globino mišljenja, ki ga pričakujemo od visoko izobraženih strokovnjakov. Vse to pa naj bi prispevalo k družboslovni in humanistični izobrazbi sodobnega razumnika in naj bi njegovi prihodnji poklicni dejavnosti dajalo globlji smisel in pomen (Svet Evrope, 1993; 2).

Še posebej bi morali dobiti poglobljeno izobrazbo o človekovih pravicah vsi profili pedagoških delavcev, tisti, ki delajo v predšolskih ustanovah, v osnovnih, srednjih in na visokih šolah, tudi tisti, ki delajo v šolah za odrasle in v specialnih vzgojnih zavodih. Globlje bi morali osmisliti cilje, naloge, vsebine in metode dela in zlasti medsebojne odnose znotraj in zunaj šolskega področja. Na eni strani bi morali biti podrobno seznanjeni s človekovimi pravicami nasploh in otroka posebej, zato da bi lahko mlade rodove poučevali in vzgajali v spoštovanju človekovih pravic, na drugi strani pa bi jih pri delu z mladimi morali sami spoštovati. Marsikaj se torej začne in konča na visoki šoli. Zato bi morala biti ta prva in glavna pobudnica za pouk o človekovih pravicah. To je strokovna, državljanska in moralna dolžnost visokih šol.

LITERATURA

- ABC – Pouk o človekovih pravicah – praktični napotki za gradivo za učitelje osnovnih in srednjih šol. Izdalo Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo, 1991 (170)
- COUNCIL of Europe (1993): The Council of Europe and Human Rights Report prepared by the Council of Europe for the World Conference of Human Rights, Vienna, 14–25 June 1993 (66)
- COUNCIL of Europe (1992): the Science, ethics human rights and education. Strasbourg (44)
- COUNCIL of Europe (1992): Three – Year Programme in the Field of Human rights education and information. Strasbourg (22)
- COUNCIL of Europe (1989): Human rights materials in British schools. Strasbourg (47). By Cheryl Law and Margherita Rendel
- COUNCIL of Europe (1989): Martine Aballah-Pretceille: (1989), European Teachers, Seminar on 1789–1992 Human rights in Europe, Strasbourg (21)
- COUNCIL of Europe (1987): Lights on Human rights by James Fawcett, Strasbourg (13)
- COUNCIL of Europe (1993): Civic education: Teaching about society, passing in values. Report. Strasbourg (39)
- COUNCIL of Europe (1989): Collection of recommendation, resolutions and declarations of Committee of Ministers concerning human rights 1949–1987 (214)
- COUNCIL of Europe: Jamie Walker (1992): Violence and conflicts resolution in schools. Strasbourg (66)
- COUNCIL of Europe (1993): Das Menschenrecht. Offizielles Organ der Österreichischen Liga für Menschenrechte. Wien
- DEREK, Heather (1990): Citizenship. The Civic Ideal in World History, Politics and Education. London and New York (354)
- DIVJAK, Milan (1972): Vzgoja in problem človekovih pravic. Dialogi, št. 2, str. 105–115
- DIVJAK, Milan (1978): Vzgoja mladine za razumevanje med narodi. DZS (408)
- DIVJAK, Milan (1984): Mladi in sodobni svet. Novi vidiki. Ljubljana (210)
- DIVJAK, Milan (1980): Pouk o človekovih pravicah kot sestavina marksističnega izobraževanja na visokih šolah. Simpozij Marksizem in univerza. Maribor, str. 152–217
- DIVJAK, Milan (1993): Stanje in problemi pouka o mednarodnih pojavih v osnovni šoli in vloga DMV. V.: Družbenomoralna vzgoja v osnovni šoli. Izdal MC pri Univerzi v Mariboru, str. 25–80
- DIVJAK, Milan (1991): Pouk o človekovih pravicah je bistveni prispevek kulturni vzgoji. Delo, Književni listi, 25. jul. 1992, str. 5
- DIVJAK, Milan (1989): Spoštovanje človekovih pravic – temelj prave vzgoje. Uvodnik. Prosvetni delavec, št. 16, str. 1
- DIVJAK, Milan (1993): Šola za tretje tisočletje. Človekove pravice. Šolski razgledi, Uvodnik, št. 12, str. 1

- DIVJAK, Milan (1988): Človekove pravice. Zbirka temeljnih mednarodnih dokumentov. Izdalo društvo za Združene narode za SR Slovenijo, Ljubljana (170)
- GODLER, Zlata (1989): Izveštaj o radu kolokvija direktora Instituta za pedagojska istraživanja održanog u Eiriceiri (Portugal) 17-20. listopada 1989 na temu: »Socializacija i obrazovanja za ljudska prava« (Evropski svet), str. 1-16
- GODLER, Zlata (1978): Informationen zur politische Bildung 129. Die Menschenrechte. Bundeszentrale für politische Bildung Bonn, str. 1-40
- LEWIN, Lean (1989): Human rights. Questions & Answers. Unesco Paris
- MICKEL, Wolfgang (1993): Lernfeld Europa, Didaktik zur europäischen Erziehung. 2. Aufl. Opladen (314)
- MICKEL, Wolfgang (1992): Nova ustavna ureditev Slovenije, Zbornik razprav. Ljubljana, str. 1-255
- UNICEF - UK: (1990): Teachers handbook. Teaching the UN Convention on the Rights of Child. London str. 30)
- UNESCO (1978): Some suggestions on teaching about Human Rights. Paris (155)
- UNESCO (1978): Congres international sur l'enseignement des droits de l'homme. Wienne, 12-16. sept. 1978. Final Report, str. 1-9
- UNESCO (1978): The Unesco Courier. Teaching human rights
- UNESCO (1978): The teaching of Human Rights. Proceedings of the International Congress on the Teaching of Human Rights. Vienna, 12-16. september 1978. Thirtieth anniversary of the Universal Declaration of Human Rights. Paris (259)
- UNESCO: Gaston Maillaret (1979): The child's right to education. Paris (258)
- UNESCO (1983): Intergovernmental Conference on Education for International Understanding, Cooperation and Peace Education Relating to Human Rights and Fundamental Freedoms, with a View to Developing a Climate of Opinion Favourable to the Strengthening of Security and Disarmament. Unesco House, 12-20. april 1983. Final Report, str. 100
- UNESCO (1982): Conference generale. Quatrieme session extraordinaire Paris 1982. Projet de plan a moyen terme 1984-1989
- UNESCO (1974): Recommendation concerning education for international understanding, co-operation and peace and education relating to human rights and fundamental freedoms, str. 1-9
- UNESCO (1987): Human Rights Teaching. Vol. V. Paris, str. 1-72
- UNESCO (1993): Human Rights. Major International Instruments. (Status as at 31 March 1993. Paris (31)
- UNESCO (1979): Recommendation 1934-1977. Paris 8430)
- UNESCO (1991): Universities and demokratization. Report of Conference on Universities and Demokratization. Warsaw 29-31. jun. (23)
- UNITED Nations (1987): Human Rights. Status of International Instruments. New York (Centre of Human Rights Geneva) (336)
- UNITED Nations (1985): The United Nations at forty. A Fondation to build on, New York (202)
- UNITED Nations (1973): The United Nations and Human Rights. New York (87)
- UJEDINJENE nacije i prava čoveka (1968): UN (Ured za javne informacije) Informacijski centar UN, Beograd (104)
- UJEDINJENE nacije (1987): Prava čoveka. Pitanja i odgovori. New York. Izdal Informacioni centar UN, Beograd (61)
- UJEDINJENE nacije (1988): Varstvo človekovih pravic. Razprave, eseji in dokumenti. Mladinska knjiga, Ljubljana (549)
- ZDRUŽENI narodi (1968): Združeni narodi in človek. Urad OZN za javne informacije. Zal. Društvo za ZN Slovenije in Informacijski center OZN, Beograd (32)
- ZDRUŽENI narodi (1993): World Conference on Human Rights. Wienne, 1993 (Un Chronicle, March)
- ZDRUŽENI narodi (1989): Ženevske konvencije. Zbral in uredil dr. A. Dolenc. Medicinski razgledi, Ljubljana (209)